

El bilingüisme valencià

(primera part)

Pere RIUTORT MESTRE (Universitat de València)

El bilingüisme té interès en el camp didàctic, polític, lingüístic, psicològic, però, entre els habitants de les terres valencianes, antigament anomenades Regne de València, modernament País Valencià, i en termes polítics Comunitat Valenciana, aquest fet és molt important, perquè s'ha afirmat, sobretot en els temps actuals, i sens dubte per interessos polítics també, que «la Comunidad Valenciana ha sido bilingüe desde siempre».

Si mirem un mapa del País Valencià, les terres de la part oriental, la part marítima, són totes pràcticament terres de parla catalana, de parla valenciana. La denominació de la llengua, com s'explicà en el tema «Identitat, normativització i normalització del valencià» (*Llengua Nacional*, núm. 33), era indistintament la de *llengua catalana* –pel seu origen, la llengua és així coneguda arreu del món– com la de *valencià*. La denominació de *valencià* comença a finals del segle XIV, com a estil de *valenciana prosa*.

Les comarques interiors, ara castellanoparlants, són l'Alt Millars, l'Alt Palància, el Racó d'Ademús, els Serrans, la Plana d'Utiel, la Foia de Bunyol, la Vall de Cofrents, la Canal de Navarrès; després hi ha les comarques que prenen el nom del riu Vinalopó, l'Alt i el Mitjà, i per últim el Baix Segura. Totes aquestes comarques, relativament grans en extensió, no suposen més que un 10 % de la població total del País Valencià.

L'origen històric de la presència del castellà a les comarques alludides és divers. Hi ha la Plana d'Utiel, amb Utiel i Requena com a poblacions més importants, i l'Alt Vinalopó, amb Villena com a capital, les quals van ser adscrites a les províncies valencianes respectives de València i Alacant mitjançant la divisió provincial del segle XIX; Villena va pertànyer al regne de València en diversos moments de la història, i Requena i Utiel hi pertanyen per voluntat d'ells mateixos, que expressaren mitjançant referèndum l'any 1851. La història de la Canal de Navarrès rau en Alfons el Savi, que pugnavia contra els interessos del seu sogre, el rei En Jaume, i des d'aleshores ací hi ha població d'origen castellà juntament amb la que té origen català. Les comarques orientals, pròximes a l'Aragó, normalment són de repoblació posterior a l'expulsió dels moriscos (1609). Al Baix Segura (Oriola), fou per l'acció del qui després seria cardenal Belluga, que tenia els poders delegats de Felip V, que hi hagué el canvi de llengua per mètodes molt poc ortodoxos. Totes les altres comarques, on hi ha el 90 % de la població, tenen, en principi, com a llengua pròpia la llengua catalana, que precisament a les poblacions del nord del País Valencià no té cap diferència dialectal respecte a les veïnes catalanes.

La repoblació del regne cristià de València va anar-se fent lentament, des del rei En Jaume fins a l'expulsió dels moriscos en el segle XVII. Els repobladors, en la major part, a finals del segle XIV, procedien de Catalunya, com ens diu Eximenis (*Regiment de la cosa pública*), i també de l'Aragó, a més de diferents contrades. Els aragonesos, però, s'adaptaven a l'ús lingüístic propi del Regne, el qual sols tingué la llengua procedent de Catalunya com a llengua pròpia, llengua que precisament des de finals del segle XIV rep la denominació de *llengua valenciana* per ser l'única pròpia i característica del Regne de València, ja que l'aragonès no fou cap segona llengua pròpia de les nostres terres. És per això que la *Llei d'ús i ensenyament del valencià* (Preàmbul 4) diu que és la *llengua històrica i pròpia de la Comunitat Valenciana*, de la qual constitueix la més peculiar senya d'identitat. Abundant en això, comprovem que els arxius de les poblacions de les comarques ara castellanoparlants són en la llengua pròpia del Regne, el valencià. El «bilingüismo histórico de los valencianos», com alguns diuen, comença després de les pressions del segle XVI i sobretot amb el Decret de Nova Planta, en el segle XVIII.

El poble valencià ha continuat en gran part fidel a la pròpia llengua a pesar de la persecució secular per tal de destruir-la. El valencià, a més de tenir els drets d'única llengua històrica i pròpia, continua essent la llengua viva de moltíssims dels fills de la terra. Sortosament en els darrers anys l'hem vista introduïda a les escoles i als centres universitaris, dret i deure irrenunciables de la nostra època, en la qual l'ensenyament obligatori està generalitzat per a tots i la llengua pròpia és el primer contingut docent de qualsevol currículum escolar.

EL bilingüisme a través de la història i en els temps actuals

La diversitat de llengües parlades en un mateix lloc a través de la història ha estat una realitat. Recordem, per exemple, els casos de substitució d'una llengua per una altra en els pobles que després adoptaren la llengua llatina, en els quals durant un quant temps va perviure el llatí amb la llengua anterior a la conquesta romana. Pensem també en Roma mateix, on hi havia una llengua de cultura que era el grec i una llengua popular que era el llatí. Horaci, en la seua *Art poètica*, hagué de dir a aquell deixeble seu que no escrigués en la llengua grega, que ho fes en la dels seus avantpassats, que parlaven llatí, encara que, com diu, siga de menys categoria cultural que la llengua grega; perquè escriure en grec és com dur llenya al bosc. Fins al segle III, el grec domina tot l'Imperi Romà. Des del segle III, el llatí es va sobreposant al grec.

En la història de la cultura occidental, un altre exemple de diversitat lingüística el trobem en el cas del grec, quan superant els diferents dialectes es va crear la *koiné*. Ens trobem, des de Grècia i Roma, amb modalitats lingüístiques i amb llengües diferents que conviuen. Actualment és molt freqüent encara en llengües com el cas de l'anglès, de l'alemany, que hi haja dos nivells: el que solem anomenar dialectal i el que en diem literari, culte o estàndard. La nostra llengua catalana no n'és una excepció.

A l'època medieval hi va haver la llengua dels intel·lectuals, la llengua culta (que era el llatí) i la llengua popular, que en uns casos podria ser el que ha esdevingut l'anglès o l'alemany, llengües aleshores «incultes», o les llengües derivades del llatí, el romanç dels diferents llocs, que s'oposava a la llengua culta llatina de les universitats i dels savis. Pensem que el nostre Lluís Vives, en el segle XVI, ho va escriure encara tot en llatí. En aquesta llengua *plana, vulgar, romanç*, que parlava el poble, començaren a escriure alguns les seues creacions literàries i fins i tot científiques. El cas més significatiu és el de l'incomparable Ramon Llull del segle XIII i principi del XIV.

En el segle XVIII es va perdre el llatí i entren llengües com el francès, l'anglès i l'alemany a les universitats. Aleshores els mestres francesos recomanaven que només s'aprenués el francès.

En el segle XIX, a l'època del romanticisme, els nacionalistes defensen que solament s'ha d'aprendre la llengua pròpia. Els nacionalistes reclamen l'estatut d'independència política als grups humans que tenen diferents llengües; recordem el romanès i el grec modern; més tard, ja en el segle XX, el polonès i l'hongarès. En el segle XIX assistim a la unificació italiana, en la qual la llengua de la Toscana, la llengua del Dante, es considera la llengua italiana, superant els dialectalismes italians, tan

diversificats, i alguns amb una important literatura.

Actualment aquest monolingüisme com a fet cultural ja no és admès, sinó que, per diferents motius, l'aprenentatge de diverses llengües és una necessitat. La psicolingüística accepta que aquestes llengües han de començar a ser apreses com més aviat millor.

El bilingüisme és un dels aspectes de la sociolingüística i la didàctica que més s'han estudiat en els nostres temps, i aquests estudis han conduït sobretot a dues conclusions que en principi poden semblar contradictòries, però que no ho són. I és allò que en 1928 va adoptar a Luxemburg l'Organisme d'Ensenyament de les Nacions Unides d'aleshores: la necessitat que l'escola vaja unida a la llengua familiar o llengua vernacla, conclusió aprovada per un estudi posterior de la UNESCO de 1951 i publicat en les *Edicions d'aportació catalana* de l'inoblidable Joan Ballester. La segona conclusió, molt actual en els medis pedagògics i de política educativa, és l'anomenada immersió lingüística d'una segona llengua.

En els nostres estudis i treballs didàctics optem d'una manera molt especial per la immersió lingüística, i bona part dels nostres principis i proposicions didàctiques corresponen a aquesta opció. Personalment, des de fa molts anys, des que ens dediquem a l'ensenyament de la llengua, d'una manera teòrica i pràctica, vam prendre consciència en positiu sobre això que ara se'n diu *immersió lingüística*, és a dir, la connexió dels parlants de l'una i de l'altra llengua, amb un afavoriment de la llengua que està en situació d'inferioritat, sense oblidar que la llengua de posició sociolingüística més forta i estable també s'ha de conrear al màxim possible. Cal reconèixer que el bilingüisme és una realitat, i si volem que hi haja un ordenament educatiu adient, amb la recuperació de la llengua pròpia i històrica unida a la necessària coneixença

de l'altra llengua –diguem-ne estatal–, el mètode que escau és el de la immersió lingüística.

Els mètodes actuals de la immersió lingüística els explicava sumàriament quan vaig ser professor de didàctica en els cursos que organitzava l'ICE en els anys 1976 i 1977. Aleshores aquestes proposicions eren molt personals, perquè pràcticament tots defensaven que s'havia de fer un ensenyament amb separació de valencianoparlants i castellanoparlants. Des d'aleshores sempre he defensat una connexió dels parlants de les dues llengües i que s'havia de fer una didàctica de connexió d'uns parlants i dels altres, a base de temàtica diversa i d'interès, que reafirmàs i enriqués el lèxic d'uns i introduís en la llengua els qui no la parlaven. Solament fent-los parlar conjuntament, es podia recuperar l'ús social de la llengua.

La psicologia no és capaç d'explicar suficientment la connexió de personalitat i llengua en la situació de bilingüisme, com afirma el professor Miquel Siguan (1993). El cas de bilingüisme que podria resultar més paradigmàtic seria el familiar, quan el pare parla una llengua i la mare una altra. Normalment, als quatre anys es tenen sobretot els fonaments d'una llengua i sobre els cinc anys es coneixen bé totes dues. L'ideal és que es tinguin els dos codis –d'una llengua i de l'altra– individuats i separats convenientment, sense interferència, en principi, d'un sobre l'altre. I que hom siga capaç de traduir, de passar un missatge d'una a l'altra llengua. El bilingüe per antonomàsia seria aquell que conegués els dos codis i els pogués usar amb la mateixa facilitat. Però el bilingüisme perfecte, en la pràctica, no existeix. Normalment, no es coneix en el mateix grau una llengua i l'altra. Fins i tot els bilingües familiars que esmentàvem, difícilment es troben en aquesta situació.

Com es podria mesurar el coneixement de l'una i l'altra llengua? Com podríem dir quina és primera llengua i quina segona? Precisament amb la mena d'ús que es fa de l'una o de l'altra; perquè, aquella llengua que és instrument del pensament, la llengua amb la qual espontàniament es pensa, la llengua amb la qual es fan les comunicacions profundes, aquesta és la que ha de rebre el qualificatiu de primera llengua.

Quan un té una primera llengua, és difícil el canvi en profunditat respecte a una altra llengua. La segona llengua s'adquireix quan esdevé una necessitat. Qui es trasllada a un altre país, on els xiquets juguen i viuen en una altra llengua –recordem els nostres emigrants a Alemanya–, té la necessitat d'aprendre la segona llengua.

No hi ha individus aïllats. Ens trobem en interaccions socials. Podem considerar tres situacions de bilingüisme:

1) La societat en què coincideixen dues llengües. Les causes poden ser molt diferents: les conquestes històriques fetes mili-

